

Ocena zajęć dydaktycznych prowadzonych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość

opracowanie przygotowane przez Stowarzyszenie E-learningu Akademickiego
dla Polskiej Komisji Akredytacyjnej

Znaczenie użytych w dokumencie określeń:

- **e-nauczanie** (e-learning) – ogólne określenie kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość opartych na zastosowaniu technologii komputerowych, w tym internetu;
- **nauczanie komplementarne** (blended learning) – proces dydaktyczny, w którym zajęcia tradycyjne oraz e-nauczanie nawzajem się uzupełniają, służąc wspólnie realizacji założonych celów dydaktycznych;
- **e-kurs** (kurs online) – określenie przedmiotu realizowanego w całości w formie e-nauczania; kurs, jako zamknięta jednostka dydaktyczna, może być realizowany w ramach programu studiów lub udostępniany większej liczbie uczestników, jako tzw. kurs otwarty;
- **e-zajęcia** (zajęcia online) – zajęcia akademickie realizowane na odległość, w których nauczyciel i studenci kontaktują się tylko zdalnie (najczęściej za pośrednictwem komputera i internetu); e-zajęcia mogą stanowić jednostkę składową przedmiotu realizowanego w całości zdalnie (e-kursu) bądź w formie komplementarnej;
- **platforma e-learningowa** (platforma) – program użytkowy wspomagający e-nauczanie; zwykle łączy w sobie funkcje umożliwiające przygotowanie i udostępnianie materiałów dydaktycznych, prowadzenie e-zajęć oraz zarządzanie procesem e-nauczania; liczba i rodzaj oferowanych funkcji są zróżnicowane w zależności od typu platformy (uczelnie korzystają z różnorodnych rozwiązań dostępnych na rynku na licencjach otwartych oraz komercyjnych, jak również rozwijają własne narzędzia);
- **wirtualne środowisko nauczania** (*Virtual Learning Environment, VLE*) – infrastruktura techniczna i oprogramowanie (aplikacje) używane w e-nauczaniu; często utożsamiane jest z platformą e-learningową, ale może ono mieć także charakter rozproszony i obejmować również oprogramowanie dostępne bezpośrednio w internecie (np. w tzw. chmurze).

I. Założenia proponowanego sposobu oceny e-zajęć

1. Przyjmuje się, że uczelnia/jednostka realizuje e-zajęcia wówczas, gdy są one ujęte w programie i planie studiów.
2. E-zajęcia (realizowane w ramach e-kursów lub zajęć komplementarnych) są integralną częścią procesu kształcenia na uczelni wyższej, co uzasadnia ich ocenianie analogicznie do zajęć tradycyjnych, w nawiązaniu do przypisanych im celów kształcenia.
3. Dodatkowo organizację e-zajęć reguluje rozporządzenie MNiSW (w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość)¹ oraz przepisy prawa dotyczące działalności w internecie, które powinna uwzględniać ocena.
4. Biorąc pod uwagę integralność procesu dydaktycznego, zasadne jest, aby ocena e-zajęć przebiegała – podobnie jak w przypadku zajęć tradycyjnych – dwuetapowo, tzn. na podstawie odpowiednich danych umieszczonych w raporcie samooceny oraz uzyskanych w trakcie wizyty Zespołu Oceniającego PKA na uczelni.
5. Rozporządzenie MNiSW definiuje zakres e-nauczania dopuszczalną liczbą godzin e-zajęć w proporcji do ogólnej liczby godzin realizowanych na danym kierunku. Należy podkreślić, iż proporcja godzin w e-nauczaniu i nauczaniu tradycyjnym nie musi być równoznaczna z proporcją przekazywanej wiedzy, dlatego w ocenie warto odnosić się również do nakładu pracy studenta i uzyskiwanych efektów kształcenia.
6. W tworzeniu materiałów edukacyjnych, projektowaniu e-zajęć oraz ich prowadzeniu narzędzia informatyczne pełnią rolę służebną – wtórną w stosunku do zakładanych celów dydaktycznych. Oznacza to, że podstawą oceny e-zajęć powinien być nie rodzaj używanych przez uczelnię aplikacji, lecz sposób ich wykorzystania, służący osiągnięciu zamierzonych efektów kształcenia. Jest to uzasadnione tym bardziej, iż intensywny rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz szeroka dostępność na rynku aplikacji internetowych (w tym na licencjach otwartych i nieodpłatnych) sprawiają iż do osiągnięcia zaplanowanych celów dydaktycznych stosowane są bardzo różnorodne narzędzia. Wymienione w niniejszym dokumencie aplikacje powinny być zatem traktowane wyłącznie jako przykłady.

¹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2007 r. w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, Dz.U. 2007 Nr 188 poz. 1347 ze zmianami, ostatnia zmiana – Dz.U. 2011 Nr 246 poz. 1470.

II. Charakterystyczne aspekty e-nauczania

W oparciu o powyższe założenia Stowarzyszenie E-learningu Akademickiego proponuje, aby Zespół Oceniający PKA w czasie oceny e-zajęć wziął pod uwagę przedstawione poniżej aspekty e-nauczania.

1. Kompetencje kadry akademickiej

Nauczyciele akademicy zaangażowani w prowadzenie e-zajęć powinni posiadać odpowiednie kompetencje dydaktyczne, organizacyjne, ewaluacyjne oraz techniczne, przede wszystkim w zakresie:

- specyfiki e-nauczania i różnic w stosunku do kształcenia tradycyjnego,
- przygotowania i realizacji procesu dydaktycznego prowadzonego w wirtualnym środowisku nauczania oraz sposobów oceny jego jakości,
- funkcjonalności aplikacji komputerowych używanych w procesie kształcenia,
- przepisów prawnych dotyczących kształcenia z wykorzystaniem internetu.

Kompetencje te nauczyciel może zdobywać w ramach szkoleń wewnętrznych i zewnętrznych, jak również samodzielnie doskonalić swój warsztat zawodowy. Ostatecznym dowodem posiadania kompetencji w tym zakresie będzie wysoka jakość prowadzonych e-zajęć.

2. Technologie internetowe, wykorzystywane do prowadzenia e-zajęć oraz projektowania i udostępniania materiałów edukacyjnych

2.1. Wirtualne środowisko nauczania

Wirtualne środowisko nauczania, najczęściej utożsamiane z platformą, ma wiele funkcjonalności umożliwiających prowadzenie e-zajęć. Do najważniejszych z nich należą:

- gromadzenie w postaci repozytorium i udostępnianie materiałów edukacyjnych (tekstowych i multimedialnych),
- personalizowanie dostępu studenta do zasobów i narzędzi platformy,
- komunikacja nauczyciela ze studentami oraz pomiędzy studentami,
- zapewnienie warunków i narzędzi do pracy zespołowej,
- monitorowanie i ocenianie pracy studentów.

Niektóre z platform umożliwiają tworzenie materiałów dydaktycznych oraz ćwiczeń i zadań (również testowych), ale równie często materiały te są opracowywane poza wirtualnym środowiskiem nauczania,

a ono samo służy do ich udostępniania oraz do realizacji procesu dydaktycznego online (aplikacje zewnętrzne, niezależne od środowiska nauczania, mogą oferować znacznie bogatsze możliwości tworzenia multimedialnych i interaktywnych materiałów dydaktycznych, zwiększając tym samym motywację studentów i ich zaangażowanie w proces uczenia się).

Pośród obecnie używanych wirtualnych środowisk nauczania można wyróżnić zarówno takie, które są rozwiązaniami autorskimi, opracowanymi na potrzeby konkretnej uczelni, jak i rozwiązania *open source*, wśród których najpopularniejsze jest środowisko Moodle. Z tej ostatniej kategorii stosunkowo często wykorzystywane są też platformy Dokeos, OLAT i LAMS, a spośród rozwiązań licencjonowanych (komercyjnych) – Blackboard i Fronter.

2.2. Inne technologie internetowe

Podobnie jak tworzenie materiałów dydaktycznych może być realizowane niezależnie od stosowanego przez uczelnię wirtualnego środowiska nauczania, tak i sam proces dydaktyczny może być w różny sposób wspomagany i wzbogacany, dzięki wykorzystaniu dodatkowych aplikacji zewnętrznych. Z wielu z nich można korzystać bezpośrednio w internecie, w tzw. chmurze (tj. uczelnia nie musi wykorzystywać jedynie oprogramowania zainstalowanego na własnych serwerach). Poniższa lista zawiera podstawowe kategorie i przykłady rozwiązań – część z nich wymaga instalacji na serwerach uczelnianych (a czasem również na komputerach użytkowników), ale zdecydowana większość dostępna jest właśnie jako usługa „w chmurze” (tj. usługa online zdefiniowana jako *Software as a Service*):

- a. aplikacje umożliwiające współtworzenie i współdzielenie zasobów (np. Google Docs, Dropbox);
- b. aplikacje służące do prezentacji treści (np. Prezi, VoiceThread, Padlet) oraz programy służące do tworzenia map myśli;
- c. aplikacje służące do prowadzenia zajęć w trybie synchronicznym, w tym webinarów i wideokonferencji (np. Skype, NetMeeting, Openmeetings, Google Hangouts);
- d. narzędzia do tworzenia quizów i różnego typu testów (np. Hot Potatoes, Exerte);
- e. platformy dystrybucji treści multimedialnych (np. YouTube, Vimeo, iTunes University);
- f. serwisy społecznościowe (np. Facebook, Twitter, Google+);
- g. platformy oferujące e-kursy (np. Coursera, Udacity, EdX, Udemy);
- h. serwisy udostępniające otwarte zasoby edukacyjne i wykłady online (np. Khan Academy, OER Commons, TED; polskim przykładem w tej kategorii, choć działającym na znacznie mniejszą skalę, jest Open AGH).

Różnorodność sposobów prezentacji treści jest bardzo duża i obejmuje nie tylko podstawowe formy materiałów przygotowywanych na potrzeby przeprowadzenia e-Zajęć (tekstowe, graficzne, audio, wideo), lecz również treści powstające w trakcie tych zajęć (mogą to być m.in. tworzone przez studentów blogi, wiki czy mapy myśli).

Oceniając materiały dydaktyczne udostępniane studentom na potrzeby e-nauczania, warto przede wszystkim zwracać uwagę na to, czy ich forma (m.in. sposób prezentacji i zredagowania, zastosowane środki graficzne i multimedialne) wspomaga realizację celów dydaktycznych, ale również na to, czy nie przesłania ona istoty realizowanego procesu kształcenia.

3. Zakres wsparcia uczelni dla uczestników procesu e-nauczania

Poza obowiązkiem zapewnienia infrastruktury technicznej, umożliwiającej prowadzenie kształcenia w formie zdalnej, do ważnych zadań uczelni należy także zapewnienie wsparcia organizacyjnego, technicznego oraz metodycznego, zarówno nauczycielom, jak i studentom.

W kontekście potrzeb studentów wsparcie to powinno:

- służyć rozwiązywaniu problemów technicznych związanych z tworzeniem kont, logowaniem się i dostępem do zasobów, korzystaniem z dostępnych funkcji i narzędzi wirtualnego środowiska nauczania; pomoc taka powinna być dostępna zarówno przed rozpoczęciem pracy w tym środowisku, jak i w jej trakcie;
- służyć rozwiązywaniu problemów organizacyjnych, dotyczących np. dostępu do informacji na temat oferty dydaktycznej realizowanej w formie e-nauczania lub nauczania komplementarnego, a także na temat sposobu i trybu zapisów na e-zajęcia czy zasad ich zaliczania.

Ponadto uczelnia powinna, zgodnie z wymogami zawartymi w rozporządzeniu, zapewnić studentom w siedzibie szkoły możliwość odbycia osobistych konsultacji z nauczycielami prowadzącymi e-zajęcia.

Wsparcie przez uczelnię nauczycieli akademickich przygotowujących i realizujących e-zajęcia powinno dotyczyć:

- aspektów technicznych – związanych z dostępem do wirtualnego środowiska nauczania, zarządzaniem kontami studenckimi, umieszczaniem materiałów dydaktycznych na platformie oraz korzystaniem z dostępnych na niej funkcji i narzędzi;

- aspektów organizacyjnych – związanych z zaplanowaniem sposobu udostępniania kursu i organizacją zapisów, publikowaniem zasad realizacji oraz zaliczania przedmiotu, komunikacją ze studentami;
- aspektów metodycznych – kwestii występujących w fazie projektowania e-zajęć, jak też pojawiających się w trakcie realizacji przedmiotu w wirtualnym środowisku nauczania; szczególnie istotne jest wsparcie w zakresie doboru odpowiednich metod dydaktycznych, uwzględniających specyfikę nauczania i uczenia się online.

4. Sposób zaprojektowania zajęć i oceny aktywności studentów

E-zajęcia, podobnie jak zajęcia tradycyjne, mogą przyjmować bardzo zróżnicowane formy i dlatego nie jest możliwe zdefiniowanie wyłącznie jednego, a nawet kilku szablonów poprawnie zaprojektowanych e-zajęć. Podczas oceny należy zwracać uwagę zarówno na treść i formę materiałów dydaktycznych udostępnianych studentom, jak i na sposób realizacji zajęć, w tym szczególnie na poziom zaangażowania nauczyciela, pamiętając o tym, że materiały dydaktyczne oraz aktywności studentów przewidziane do realizacji w trakcie e-zajęć powinny wzajemnie się uzupełniać. Zakłada się, iż materiały bogate w treści multimedialne i uwzględniające wysoki poziom interakcji studenta z systemem oraz z innymi studentami wymagają mniejszej aktywności nauczyciela, podczas gdy materiały wykorzystujące głównie tok podający, opracowane w formie plików tekstowych czy prezentacji powinny być w większym stopniu uzupełniane różnymi działaniami podejmowanymi przez nauczyciela (np. moderowanie dyskusji problemowej na forum, organizacja webinarium czy czatu).

Dla zapewnienia wysokiej jakości e-zajęć niezbędne jest prowadzenie monitoringu – zarówno uczestnictwa studentów w zajęciach online, jak i uzyskiwanych przez nich efektów kształcenia. Najważniejsze jest jednak takie zaprojektowanie e-zajęć, aby stymulowały one aktywność studenta na platformie – efekt ten można osiągnąć np. przez zastosowanie odpowiednio sformułowanych zadań (indywidualnych lub grupowych) czy publikowanie zagadnień wymagających wymiany poglądów i poszukiwania rozwiązań. Dobór właściwej formy aktywności studentów powinien być wynikiem współpracy autora treści dydaktycznych z metodykiem zdalnego nauczania.

Wykorzystywane przez uczelnię oprogramowanie służące e-nauczaniu powinno umożliwiać nauczycielom kompleksowe sprawdzenie wiedzy i umiejętności, które studenci nabyli podczas zajęć, natomiast studentom – dokonywanie samooceny stopnia przyswojenia treści realizowanego przedmiotu. Mogą to być

m.in. zadania testowe, zadania otwarte – indywidualne i zespołowe, ćwiczenia, dyskusje problemowe czy ocena wzajemna (tzw. *peer-review*). Zgodnie z zapisami zawartymi w rozporządzeniu zaliczenia i egzaminy końcowe powinny być przeprowadzane w siedzibie uczelni. Mogą mieć formę tradycyjną lub elektroniczną, opartą na wykorzystaniu odpowiedniej aplikacji komputerowej. Sprawdzanie efektów kształcenia uzyskiwanych w wyniku e-nauczania nie powinno różnić się od analogicznych działań związanych z kształceniem w formie tradycyjnej.

III. Działania dopełniające ocenę

Biorąc pod uwagę odmiennosc sposobu przygotowania i prowadzenia e-zajęć w stosunku do zajęć tradycyjnych, Stowarzyszenie E-learningu Akademickiego proponuje, aby analizie prowadzonego na uczelni e-nauczania towarzyszyły:

1. rozmowa z przedstawicielem jednostki organizacyjnej odpowiedzialnej za e-nauczanie (np. z metodykiem zdalnego nauczania), który może przedstawić różne aspekty stosowanych rozwiązań;
2. rozmowa z wybranymi nauczycielami prowadzącymi e-zajęcia;
3. zapoznanie się ze sposobem realizacji wybranych e-kursów lub zajęć komplementarnych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na to, czy forma e-zajęć oraz materiały dydaktyczne i aktywności studentów, a w przypadku zajęć komplementarnych również podział treści między zajęcia tradycyjne i zdalne, pozwalają na uzyskanie zaplanowanych efektów kształcenia oraz czy studenci mają dostęp do istotnych informacji uzupełniających proces dydaktyczny w zakresie: zasad pracy na e-zajęciach, zasad i sposobów uzyskania zaliczenia, harmonogramu zajęć. Pożądane byłoby też poznanie wyników ewaluacji wewnętrznej analizowanych zajęć.

Warszawa, dn. 7 listopada 2013 r.